

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra nederlandistiky

Studijní rok 2021/2022

Een vergelijking van Nederlandse en Tsjechische volksverhalen

A Comparison of Dutch and Czech Folk Tales

Srovnání nizozemských a českých lidových pohádek

Bakalářská práce

Praktická Nizozemská filologie

Autor práce: Luděk Veselý

Vedoucí práce: Prof. Dr. Wilken Engelbrecht

OLOMOUC 2022

Verklaring:

Ik verklaar dat ik mijn bachelorscriptie zelfstandig geschreven heb en alle vakliteratuur en bronnen die ik gebruikt heb in de literatuurlijst heb vermeld.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci napsal samostatně a že jsem v ní uvedl veškerou použitou literaturu a zdroje.

V Olomouci dne

Dankbetuiging:

Ik wil graag van harte mijn dank betuigen aan mijn begeleider, prof. dr. Wilken Engelbrecht, voor zijn waardevolle adviezen en opmerkingen die mij hebben geholpen bij het schrijven van mijn bachelorscriptie.

Inhoudsopgave

Inleiding	6
1. De ontwikkeling van Tsjechische volksverhalen	8
1.1 Categorisering	8
1.2 De belangrijkste mythische wezens.....	9
1.3 Herkomst van de Tsjechische sprookjes.....	10
2. De geschiedenis van Nederlandse volksverhalen	14
2.1 De mythologie	14
2.2 Legendes	15
2.3 Verzamelaars van volksverhalen.....	16
3. Český mikuláš (De Tsjechische Sinterklaas)	19
3.1 De geschiedenis van Sint Nicolaas	19
3.2 De Mikuláška	21
4. De Nederlandse Sinterklaas.....	22
4.1 Geschiedenis van de Sinterklaas	22
4.2 De controverse rond Zwarte Piet.....	23
4.3 Sinterklaas als voorbeeld voor de Santa Claus.....	24
5. Tsjechische heksen	26
5.1 Geschiedenis van heksen in Tsjechië	26
5.2 Een heks, Ježibaba (Baba Yaga) en Jezinka.....	27
5.3 Heksen in Tsjechische tradities	28
5.4 Heksenvervolging in Tsjechische landen	29
6. Nederlandse heksen	31
6.1. Geschiedenis van heksen in Nederland	31
6.2 Witte vrouwen (wieven).....	32
6.3 Heksenvervolgingen in Nederland	33
7. Vergelijking tussen de beide taalgebieden	34
7.1 Mythische wezens	34
7.2 Sint Nicolaas.....	34
7.3 Heksen	36
Conclusie	37
Resumé	38
Resumé	39
Literatuuropgave	40
Annotatie	44

Anotace.....	45
Annotation.....	46

Inleiding

Het doel van dit werk is de volksverhalen in het Nederlandse en Tsjechische taalgebied te beschrijven en te wijzen op enkele verbanden die tussen beide gebieden bestaan. Daartoe zal ik eerst proberen de historische ontwikkeling in beide taalgebieden samen te vatten. Hoe verhalen zijn doorgegeven, veranderd of gecreëerd.

Ik zal me concentreren op twee hoofdthema's, namelijk de personages van Sint Nicolaas en heksen. Ik heb deze onderwerpen gekozen omdat ik persoonlijk geniet van en bewondering heb voor de legenden en sprookjes die verband houden met de Germaanse en Slavische mythologie. Sint Nicolaas en heksen zijn bewust gekozen thema's die in meerdere taalbronnen voorkomen, ook buiten Europa, en dus geschikt zijn voor vergelijking. Ik zal proberen alleen literatuur te gebruiken die niet in meerdere talen is vertaald om vergelijkingen te trekken, om te voorkomen dat de verhalen hetzelfde zijn en dus onvergelijkbaar.

Mijn werk zal uit zes hoofdstukken bestaan. Eerst zal ik proberen de historische ontwikkeling van verhalen in de Tsjechische taalomgeving samen te vatten. Ik zal me richten op mythologische personages uit Slavische mythen. Daarom zal ik ook gebruik maken van literatuur en internetbronnen, bijvoorbeeld het boek *Svět slovanských bohů a démonů* van de Tsjechische archeoloog Zdeněk Váňa. Daarnaast zal de nadruk worden gelegd op Tsjechische sprookjes en volksverhalen die in de achttiende en negentiende eeuw zijn ontstaan. Vooral van schrijvers als Karel Jaromír Erben of Božena Němcová.

Het tweede hoofdstuk van de scriptie zal gaan over de ontwikkeling van volksverhalen en mythen in het Nederlandse taalgebied. Ook hier zal ik proberen de oudste mythologische wezens en hun kenmerken te beschrijven. Voor deze beschrijvingen zal ik onder andere gebruik maken van de literatuur van de Nederlandse schrijver en verzamelaar van sprookjes Jacques Sinninghe. Verder zullen ook Friese sprookjes en Friese sprookjesverzamelaars worden beschreven. Hier zal ik gegevens voornamelijk uit het boek *Leaver dea as slaaf* halen.

Het derde deel zal gaan over de figuur van Sint Nicolaas in Tsjechië. Wat zijn de kenmerken van deze figuur. Hoe wordt het personage afgebeeld of welke andere personages worden met hem geassocieerd. Ook worden de tradities beschreven die in de Tsjechische Republiek met Sint Nicolaas worden geassocieerd. Ik zal hiervoor internetbronnen gebruiken.

In het vierde hoofdstuk wordt de Nederlandse traditie van Sinterklaas beschreven. Hier bespreek ik de kenmerken van Sinterklaas en hoe hij wordt afgebeeld. Hetzelfde zal gelden voor zijn helper Zwarte Piet. Om aan deze informatie te komen en ook hoe deze traditie is

ontstaan en bijvoorbeeld welke andere tradities erdoor zijn beïnvloed, zal ik voornamelijk gebruik maken van internetbronnen.

Heksen zullen een thema zijn in hoofdstuk vijf en zes. Hier zal de nadruk liggen op de figuur van de heks als zodanig in beide taalomgevingen. Vervolgens zal ik proberen andere personages te beschrijven die in verband worden gebracht met hekserij en bovennatuurlijke vermogens en die voorkomen in de respectieve taalsettings. Ik zal me ook richten op de heksenprocessen die in de geschiedenis hebben plaatsgevonden. Ik zal literatuur en internetbronnen gebruiken om deze onderwerpen te bespreken.

Ik zal het werkstuk afsluiten met een samenvatting van mogelijke overeenkomsten of verschillen. De belangrijkste vraag zal zijn of de personages verschillend of gelijkaardig zijn. Evenzo of er gelijksoortige tradities zijn en of bepaalde personages en volksverhalen een gemeenschappelijke basis hebben. Ik zal ook proberen de traditie van Sinterklaas in beide taalomgevingen te vergelijken.

Aangezien deze scriptie hoofdzakelijk over sprookjes en legenden gaat, wil ik beginnen met de basisdefinitie van deze twee literaire genres te definiëren. Zo verstaan we onder de term "sprookje", volgens het online woordenboek beschikbaar op: www.cestinaveslovniku.cz, een niet erg lange literaire formatie waarvan de essentie een verhaal met een goede afloop is, waarbij meestal magie of een bovennatuurlijk wezen een rol speelt. Legende, daarentegen, is volgens het online woordenboek www.lidovyslovník.cz een verhaal over echte personages/feiten, maar vaak hadden deze personages ook enkele onverklaarbare vermogens die ook bovennatuurlijk kunnen worden genoemd. Naast de term "legende" kunnen we ook vaak de term "mythe" tegenkomen. Op de website www.woorden.org staat dat een mythe een verhaal is dat veel mensen kennen, maar dat niet echt gebeurd is.

1. De ontwikkeling van Tsjechische volksverhalen

Volksverhalen en legenden zijn niet gemakkelijk te onderzoeken. Het punt is dat, aangezien deze verhalen tot in de oudheid kunnen teruggaan, het niet altijd helemaal duidelijk is of de informatie waar is. Ook kunnen onderzoekers er niet altijd zeker van zijn dat een bepaald verhaal, dat op de een of andere manier is opgetekend, afkomstig is van een bepaalde cultuur die in die tijd het gebied bewoonde. Zoals Zdeněk Váňa (1990: 21) stelt, "werd tot het begin van de 20^e eeuw het Slavisch heidendom bestudeerd vanuit het oogpunt van de analyse van historische bronnen of vanuit het oogpunt van taalkundig literair-historisch en etnografisch onderzoek".¹ Ik zal mij daarom concentreren op verhalen en motieven waarvan de juiste oorsprong kan worden achterhaald.

1.1 Categorisering

In dit hoofdstuk worden de sprookjes in het Tsjechische taalgebied in twee categorieën onderverdeeld. In de eerste plaats zal ik de Slavische cultuur en de invloed van deze omgeving noemen. Vanuit dit oogpunt gaat het meer om sprookjesachtige wezens uit de Slavische mythologie en hun kenmerken. Hier kan ook worden gewezen op de Russische invloed uit de twintigste eeuw. Als tweede categorie kunnen zuiver Tsjechische sprookjes worden genoemd uit de tijd van de Národní obrození (Tsjechische nationale wedergeboorte). Hier wil ik wijzen op het motief van sprookjes. Wat is de betekenis achter deze sprookjes?

Ik zal beginnen met sprookjes die uit het Slavische omgeving komen. Voor deze beschrijving maak ik gebruik van de verzameling *Slovanské pohádky* van de Tsjechische schrijver Karel Jaromír Erben (1811-1870), bewerkt door Jan Červenka. Erben was naast schrijver ook vertaler, historicus en jurist. Maar bovenal was hij ook een van de belangrijkste personen die verbonden waren met de Tsjechische nationale wedergeboorte. "In deze verzameling kan de lezer sprookjes lezen uit Wit-Rusland, Bulgarije, Kasubië, Polen, Rusland, Slovenië, Servokroatië en Oekraïne" (Červenka 1974: 265).²

---

¹ VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha: Panorama, 1990. „Až do počátku 20. stol. Bylo slovanské pohanství zkoumáno buď z hlediska analýzy historických pramenů, nebo jazykovědného, literárněhistorického a etnografického bádání.“

² ERBEN, Karel Jaromír a Jan ČERVENKA. *Slovanské pohádky*. Praha: Svoboda, 1974. „Kniha tehdy velmi slavná a upozorňující na bohatství myšlenek i uměleckých postupů slovanské lidové prózy obsahovala báje a pohádky běloruské, bulharské, kašubské, polské, ruské, slovinské, srbochorvatské a ukrajinské.“

1.2 De belangrijkste mythische wezens

De Slavische volkeren kwamen oorspronkelijk uit het gebied van de huidige Oekraïne en tijdens de Grote Volksverhuizing verhuisden zij en verdeelden zich in drie hoofdgroepen – Westelijk (Tsjechen, Slowaken en Polen), Zuidelijk (Slovenen, Kroaten, Serviërs, Bulgaren, Bosniërs, Macedoniërs) en Oostelijk (Russen, Oekraïners en Wit-Russen). Zij brachten ook hun eigen religie met zich mee. Het was de Slavische religie of ook wel het Slavische heidendom. Dit werd vervolgens in de loop der jaren vervangen door het christendom. De Slaven vereerden echter meerdere goden, dus waren zij polytheïsten. Bovendien waren zij onlosmakelijk verbonden met de natuur, en dus vereerden zij naast godheden ook verschillende natuurlijke voorwerpen, zoals heilige bomen of bronnen. Zij vereerden echter ook bovennatuurlijke wezens zoals feeën. Bovendien hadden de Slaven geen priesters, zodat degenen die godsdienstig onderlegd waren, zich vaak ook met magie bezighielden, en dus tovenaars waren, zoals Zdeněk Váňa stelt.

Samen met hun eigen godsdienst gaven zij ook de mythen door die met hun geloof verbonden waren. Van de mythologische wezens, bijvoorbeeld, hebben de feeën hun weg gevonden in de huidige sprookjes. Maar het waren niet noodzakelijk slechte feeën. Waarschijnlijk de meest bekende soort fee in de Slavische cultuur is dan ook de zogenaamde "rusalka". Het is een soort waterdemon. "De Rusalka's waren godinnen van het water, vooral rivieren en stromen" (Šindlářová/Růžička 2003: 87).³ Ze kunnen ook watergerelateerde schade veroorzaken. In moderne sprookjes kunnen ze echter mensen helpen en omgekeerd. Als de mannelijke tegenhanger van deze feeën kunnen we de watergeest "vodník" (waterman) beschouwen. Dit schepsel met een lichaamsstructuur die lijkt op die van een mens of soms van een kikker, leeft in vijvers en kan meestal zittend op een molenrad worden gezien. Als het een waterman is in de vorm van een man, draagt hij altijd een groene jas waar altijd water uit moet druipen. Dit is natuurlijk een later idee, dat vooral door schrijvers uit de romantiek is overgenomen. Het originele beeld is wreder, namelijk een watergeest die mensen verdrinkt in de buurt van een vijver. Volgens Irena Šindlářová (2003: 76) rustte de waterman in de winter en ontwaakte hij in de lente om ijs te breken, het water te doen stijgen, dammen te breken en overstromingen te veroorzaken. Er werden offers gebracht om hem gunstig te stemmen. Een ander vrouwelijk schepsel zijn de "sudičky" (schikgodinnen). Zij worden gewoonlijk afgebeeld in de vorm van drie oude vrouwen die verschijnen na de geboorte van

---

³ ŠINDLÁŘOVÁ, Irena. Mýty a báje starých Slovanů: božstva, svatyně, bájesloví, tradice. [Olomouc]: Fontána, 2003. „Dle víry předků byly Rusalky bohyněmi vod, především řek a potoků.“

kinderen en hun toekomst voorspellen. Elk stelt één voorspelling voor en meestal gaat het over de leeftijd die de pasgeborene zal bereiken, over armoede of rijkdom en de dood. De dood wordt altijd voorspeld door de laatste vrouw, die ook duister wordt afgebeeld, soms in de vorm van een demon.

De "Polednice" (Middagfee), een vrouwelijk wezen gekleed in een witte mantel, en de "Klekánice" (Nachtfee), gekleed in een zwarte mantel, zijn demonen van de tijd. Volgens de traditie loopt Polednice rond het middaguur (van het Tsjechisch: "poledne", d.w.z. middag). Klekánice loopt 's nachts of zelfs in de avondschemering rond menselijke woningen. Deze wezens straffen allen die zich op het veld bevinden, niet in huis zijn of die op deze tijden de middag- of nachtstille niet in acht nemen. Als we terug naar het bos kijken, vinden we misschien een wezen dat "hejkal" (Wildeman) heet. Dit schepsel wordt in de meeste sprookjes en verhalen negatief beschreven. Het is een bosdemon en zijn naam is afgeleid van de geluiden die hij maakt. Hun lichamen zijn bedekt met bont of mos en ze nemen de vorm van mannen aan. Tot deze wezens behoren ook nog reuzen, verschillende soorten dwergen, heksen, waarop ik later nog wil terugkomen, en vooral duivels. De Slavische duivel wordt echter minder als negatief ervaren. Voor een juiste vertaling van het woord duivel naar het Tsjechisch, zou ik liever het woord "d'ábel" gebruiken. De vorm van het Tsjechische, of Slavische "čert" komt overeen met de christelijke beschrijving. Dat wil zeggen, een man met hoorns en een hoef, gekleed in het zwart, of soms in een groen jagerscamisool. Hij komt voor mensen die zich misdragen en brengt ze naar de hel, waar ze meestal niet sterven, maar moeten dienen. In moderne sprookjes is hij niet erg sluw en slaagt er meestal in eerst de fatsoenlijken en dan de schuldigen weg te nemen. Volgens Váňa (1990: 250) kan men zeggen dat de oorsprong van deze verhalen een literaire afspiegeling is van de mondelinge huiselijke traditie.

1.3 Herkomst van de Tsjechische sprookjes

Ik denk dat met name in de Tsjechische Republiek de interpretatie van deze van oorsprong Slavische verhalen enigszins veranderd kan zijn als gevolg van de langdurige dominantie door het Duits. In de 20^e eeuw, dankzij de propaganda van die tijd, begonnen sprookjes en verhalen uit Rusland ons weer te bereiken. Het feit dat deze sprookjes op kinderen waren gericht, betekent dat ze werden gedomesticeerd. Zo kunnen we de verhalen van *Máša a tři*

medvědi - 'Masha en drie beren', of *Děda Mráz* - 'Grootvadertje Vorst', als van eigen bodem beschouwen.

De Slavische invloed is geworteld in de Tsjechische folklore. Een van de populairste filmsprookjes in Tsjechië ooit is het Russische *Mrazík*, een sprookje dat het verhaal vertelt over Grootvadertje Vorst. Grootvadertje vorst heeft zijn wortels in de Slavische Děd. Volgens (Šindlářová 2003: 53) zijn Děd, samen met Baba, wintergodheden in de Oud-Slavische mythologie. Sprookjes die werden geschreven of officieel gepubliceerd tijdens de Tsjechische nationale wedergeboorte eind achttiende en begin negentiende eeuw putten vaak ook uit de Slavische folklore.

Tijdens de Tsjechische nationale wedergeboorte probeerden niet alleen schrijvers, maar in feite alle geleerden te creëren in de Tsjechische taal. Zij probeerden zich te bevrijden van de tot dan toe overheersende taal, het Duits. Het doel was de Tsjechische taal te verheffen tot een van de talen van de wereld en de Tsjechische cultuur in het algemeen te herdenken. In deze periode werden ook architectonische gebouwen gebouwd, een van de beroemdste is waarschijnlijk het Tsjechisch Nationaal Theater in Praag. Een groot aantal boeken, toneelstukken, kunstwerken, en ook legenden werden gecreëerd. Twee handschriften, die ten tijde van hun ontdekking werden beschouwd als de hoogtepunten van de middeleeuwse Tsjechische literatuur en die zouden dateren uit de 13e-14e eeuw, zijn ook in deze tijd geschreven. Deze handschriften (een handschrift – “*rukopis*” in het Tsjechisch) zijn – *Rukopis královéhradecký* (Königinhofer handschrift) en *Rukopis zelenohorský* (Grünberger handschrift). Na wetenschappelijk onderzoek in latere tijden werden beide echter als vals ontmaskerd. De manuscripten verschenen in een tijd waarin de voorvechters van het Tsjechisch wilden bewijzen dat het Tsjechisch een gelijkwaardige taal was met een gelijkwaardige geschiedenis, onafhankelijk van het Duits in linguïstisch, literair en cultureel opzicht (ČTK 2017). Dit was dus een periode waarin veel mensen in de Oostenrijks-Hongaarse monarchie in Bohemen en Moravië aanspraak maakten op een soort “Tsjechisme”. Dit was echter niet alleen het geval in de Tsjechische Republiek, maar ook in andere landen in Europa die deel uitmaakten van grotere eenheden. Het is niet verwonderlijk dat er onder de Tsjechische schrijvers mensen waren die geïnteresseerd waren in folklore, volkskunst en sprookjes. Zij begonnen vooral op het platteland te onderzoeken, waar Tsjechisch dagelijks werd gebruikt.

De eerste schrijver die ik hier wil noemen is waarschijnlijk de beroemdste Tsjechische schrijfster. Božena Němcová (1820-1862) heeft haar stempel gedrukt op de geschiedenis van

de Tsjechische literatuur, niet alleen door de eerste vrouwelijke schrijfster te zijn, maar ook door haar belangrijke werken. Haar leven in de 19^e eeuw in een staat die probeerde zijn eigen cultuur te doen gelden, wordt weerspiegeld in wat waarschijnlijk haar bekendste werk is, *Babička* (1855, De grootmoeder). Dit waren geen sprookjes of legenden, maar beschrijvingen van het leven op het platteland in die tijd. Němcová publiceerde haar verzamelde geschriften van sprookjes en legenden als een van haar eerste literaire werken. Deze werden regelmatig gepubliceerd in het tijdschrift *Květy* (Bloemen). De hele verzameling van afzonderlijke verhalen wordt vervolgens gebundeld in vijf delen *Národní báchorky a pověsti* (1845-1848, Nationale vertelsels en legenden) (Aktuálně 2021). In deze verhalen komen personages voor, waarvan er ten minste één in de context van bijna elke cultuur ter wereld kan worden geplaatst. Er zijn duivels, prinsessen, tovenaars, dieren die kunnen praten, enzovoort. Misschien zijn ze oorspronkelijk verzameld bij gewone mensen op het platteland, maar er is bijna geen specifieke Tsjechische of Slavische oorsprong. Ik zou echter willen wijzen op de kenmerken en karakterisering van de personages hier als typisch voor Tsjechische sprookjes. In feite komt in de meeste verhalen een soortgelijk motief voor, namelijk dat de hoofdpersoon meestal uit arme omstandigheden komt, d.w.z. uit een gewoon dorp, om specifiek te zijn voor de tijd van Němcová. De verhalen geven dus een ideaal beeld van rechtvaardigheid. In het werk van deze auteur wint het goede dus altijd van het kwade. Het is ook bekend dat de auteur sommige verhalen zelf heeft aangepast of zelfs verzonnen. Ik denk daarom dat zij de ongelijkheid tussen mensen in haar tijd bedoelde te bekritisieren.

Als een andere belangrijke schrijver die volksverhalen verzamelde, noem ik de eerder genoemde Erben. Naast de bundel *Slavische Sprookjes*, die een verzameling was van sprookjes met Slavische mythologie uit alle Slavische landen, zou ik zijn andere werken willen noemen. Erben was persoonlijk bekend met de Duitse gebroeders Grimm, dus besloot hij een soortgelijke aanpak te volgen als de Grimms bij hun onderzoek. De Grimms werkten met Germaanse mythen en legenden, Erben deed onderzoek naar Slavische mythen en legenden (Pavlová, Literární noviny 2019). Daarom zocht hij naar een weerspiegeling van de oude mythen in de folklore. Die in de loop der eeuwen zijn veranderd en vaak verdwenen. Hij gebruikte ook volksliedjes, waarvan hij geloofde dat het gewoon gezongen teksten waren. Waarschijnlijk de bekendste verhalenbundel die Erben schreef is de bundel *Kytice* (1853, Boeket), vroeger ook *Kytice z pověstí národních* (Boeket van nationale legenden). Hoewel dit werk put uit Slavische legenden, weerspiegelt het ook waarden die wijzen op intermenselijke relaties. Ook spreekt men in verband met dit werk over ballades en niet over sprookjes,

omdat de plot meestal slecht afloopt. Het is typisch voor de auteur dat de hoofdpersonen vaak vrouwen zijn. De man wordt ook geportretteerd als iemand die niet aan het noodlot kan ontsnappen en zijn schuld moet dragen. De straf is vaak onevenredig. Onder de Slavische mythologische personages komt ook de eerder genoemde "vodník" of "polednice" in het werk voor. Interessant aan dit werk is ook dat het in verzen is geschreven en dat er andere ongebruikelijke taalkundige elementen in voorkomen, zoals onomatopoeie, anafoor of vergelijking (Aktuálně 2020).

Een ander werk van Erben is *České pohádky* (1842-1845, Tsjechische sprookjes). In deze verzameling staan sprookjes in een meer klassieke vorm, d.w.z. direct voor kinderen bestemd. De plot loopt goed af, maar ook hier viel mij het motief van het lot en de intermenselijke relaties op. Wezens als Sneeuwwitje komen echter al in dit werk voor. Het werk werd ook beïnvloed door het werk van de gebroeders Grimm, daarom is het de vraag of sommige van de verhalen als typisch Tsjechisch kunnen worden omschreven. Erbens motieven van het lot en de schuld die de personages moeten dragen zijn echter aanwezig in elk van zijn sprookjesachtige werken (Aktuálně 2020).

Latere Tsjechische schrijvers van sprookjes besteedden niet zo veel aandacht aan de oorspronkelijke Slavische motieven, die hun oorsprong vonden in de folklore-creativiteit. Schrijvers als František Hrubín (1910-1971) bijvoorbeeld, hervertellen in hun werk de bekende verhalen van Hans en Grietje of Duizend-en-één-nacht, dus verhalen die meestal waren gebaseerd op Tsjechische of buitenlandse sprookjes. Josef Čapek (1887-1945), broer van de schrijver Karel Čapek, was schilder en illustrator van beroep, maar hij heeft ook een sprookje voor kinderen geschreven dat zeer beroemd werd, het ging over een hondje en een katje (*Povídání o pejskovi a kočičce*, 1929). De verhalen die de avonturen van de twee dieren vrienden beschrijven, zijn echter niet meer gebaseerd op volksverhalen die van generatie op generatie zijn doorgegeven.

2. De geschiedenis van Nederlandse volksverhalen

De geschiedenis van Nederlandstalige volksverhalen, sprookjes en legenden is iets gecompliceerder dan die in het Tsjechische taalgebied. Want zoals met Tsjechische volksverhalen, en met alle andere volksverhalen van vóór een eventuele opname, is het moeilijk de authenticiteit aan te tonen. Het is belangrijk op te merken dat het grondgebied van het huidige Nederland en Vlaanderen niet altijd bewoond is geweest door één bepaalde cultuur of stam. Germaanse, Keltische en Frankische stammen hebben zich geleidelijk vermengd in wat nu Nederland is. Onderzoekers kunnen dus niet met zekerheid zeggen of er verhalen of legenden specifiek uit Nederland bestaan. Het Nederlands is een taal van de Germaanse taalfamilie. Gedurende lange tijd vóór de kerstening lagen het Nederlands en Duitse als talen zeer dicht bij elkaar. Dus ik neem aan dat de Germaanse mythologie ook een element is in Nederlandse mythen en legenden.

2.1 De mythologie

De kerstening voltrok zich in Europa geleidelijk in de loop der eeuwen. De landen op het continent die binnen het Romeinse rijk waren, waaronder het huidige Nederland, werden als eerste gekerstend. Zo bleef de Germaanse mythologie beter bewaard in bijvoorbeeld Scandinavië. Zo zijn er in het Nederlandse gebied niet veel historische teksten bewaard gebleven die verband houden met sprookjes of volksverhalen uit die tijd.

Ook de Germanen waren net als de Slaven sterk verbonden met de natuur en de omringende bossen en wateren. Uit de legenden blijkt ook dat bosdieren en sommige planten als heilig werden beschouwd. De Germaanse mythologie bevat goden die sterk lijken op de Slavische, vooral als het gaat om de mythologie van Midden- en West-Europese Germanen. De goden hebben vaak zeer vergelijkbare of zelfs identieke vermogens en eigenschappen, maar krijgen een andere naam. Naast goden vereerde de Germaanse mythologie ook een groot aantal vrouwelijke wezens die over veel bovennatuurlijke krachten beschikten. De meest verspreide waren verschillende natuurgeesten in vrouwelijke vorm. Tot de andere wezens die op het gebied van huidige Nederland bekend waren, behoren dwergen en kabouters. Deze werden oorspronkelijk gezien als goedaardige wezens. Later ging men er echter van uit dat zij negatiever van aard waren. Dwergen werden beschreven als oneraardse wezens die in bergen, grotten en graven woonden, maar ook in de wereld van de doden. Ze werden ook vaak geassocieerd met bovennatuurlijke vermogens. Vele sagen verwijzen naar deze wezens

die naast de mensen leven. Vaak ongezien omdat ze niet gezien wilden worden. Menselijke nieuwsgierigheid kan ook gestraft worden (Sinninghe 1964: 10-28).

Een voorbeeld van zo'n straf is dit verhaal: Een boer uit Zeelst wilde de kabouters zien werken. Hij wist, dat ze vaak in zijn bakhuis kwamen, om brood en mik voor hem te bakken. Op zekere nacht ging hij tussen twaalf en één naar de deur van het bakhuis en hoorde de dwergen, die druk aan de arbeid waren. Nu wilde hij voorzichtig kijken, maar toen hij, na eerst zijn linkeroog te hebben dichtgeknepen, met de rechter door de spleet van de deur wou gluren, hoorde hij een piepstemmetje "Bloas den dieë doar 't licht êut!" Verschrikt sprong hij weg, maar het was al te laat. Hij was voor zijn leven blind aan zijn rechteroog.⁴

2.2 Legendes

Anderzijds zijn reuzen, d.w.z. wezens met een grotere gestalte dan mensen, niet verdwenen na de kerstening. Waarschijnlijk omdat ze ook in de Bijbel voorkomen. Zij werden ook niet alleen beschreven bij de Germaanse stammen, maar ook bij andere volken in heel Europa. Ze werden vaak beschreven als monsters, daarom waren ze slecht. Wel een van de belangrijkste mythologische figuren zijn zeemeerminnen (en zeemeerminnen). Deze wezens komen niet alleen voor in het gebied van het huidige Nederland of België, maar in vrijwel alle gebieden die toegang hebben tot de zee. De zeemeerminnen behoren dan ook, samen met de spookschepen, tot de bekendste maritieme legendes uit het Nederlandse taalgebied. Zeemeerminnen zijn, volgens de verhalen, half vrouw en half vis. Middeleeuwse legendes speelden met het idee van zeemannen die op zee rondzwierven, waarschijnlijk in tropische wateren, en die vrouwen met vinnen uit het water zagen komen. Maar in realiteit waren het lamantijnen, dieren die onder water qua vorm op menselijke lichamen kunnen lijken. De kerk noemde zeemeerminnen onbetrouwbare wezens, terwijl in de Griekse mythen zeemeerminnen, de Sirenen, zo werden beschreven dat hun gezang zeelieden met schepen naar de rotsen lokte. Zeemeerminnen hebben dus zeker niet de reputatie goede en vreedzame wezens te zijn. Er bestaan in Nederland verschillende legendes over zeemeerminnen. Een van deze legendes, de legende van Zevenbergen, beschrijft het verhaal van de zeemeerminnen als volgt:

---

⁴ Jacques Cuypers in Tijdschrift voor Noord-Brabantsche Geschiedenis, Taal- en Letterkunde, I, (1883), 59-60, 66-67, 79-84, 120-121. Gepubliceerd als een bron in: Sinninghe, Jacques R.W. (1964). Noordbrabants sagenboek. Den Haag: Krusemann.

In het begin der vijftiende eeuw verscheen er jaarlijks op de eerste januari in de haven van Zevenbergen, dat toen nog aan de zee lag, een meermin, die voorspelde dat de stad door een watervloed verzwolgen zou worden. Op nieuwjaarsdag kwamen twee meerminnen, die vierentwintig uur non-stop zongen: “Zevenbergen zal vergaan, Maar Lobbekenstoren zal blijven staan.” De inwoners der rijke handelsstad lachten wat om die voorspelling. Maar wat gebeurde er? In de donkere nacht van de negentiende november kwam er plotseling uit het noordwesten een geweldige storm opzetten, die het water met grote kracht tegen dammen en dijken sloeg, tot deze bezweken. (Sinninghe 1964: 5)⁵

Een donkerder verwante van de meerminnen zijn de nekkers. Ze worden gevonden in putten, moerassen of kanalen. Ze zuigen het bloed van verdronken slachtoffers. Een ander landwezen is de weerwolf. Verhalen over hen komen uit het binnenland. Een weerwolf is een persoon die kan veranderen in een wolf of een mens met wolfachtige trekken. Deze verhalen komen bijvoorbeeld uit Noord-Brabant of Gelderland. Soms is het een verhaal dat de waarneming van een weerwolf beschrijft, andere keren is het verhaal angstaanjagend en loopt het niet goed af. (Sinninghe 1964: 8)

2.3 Verzamelaars van volksverhalen

Een van de eerste verzamelaars van sprookjes en sagen in Nederland was Gerrit Jacob Boekenoogen (1868-1930). Hij was een taal- en literatuurwetenschapper. Naast zijn werk als redacteur van *Het woordenboek der Nederlandsche taal*, verzamelde hij sprookjes, (kinder)gedichten en liedjes, raadsels, kinder- en populaire prentenboeken (Liederbank.nl 2022). Sinds 1930 worden volksverhalen gedocumenteerd en verzameld door het Meertens Instituut, dat sinds 1952 deel uitmaakt van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). Naast onderzoek naar volksverhalen en volkscultuur, onderzoekt het ook de ontwikkeling van de Nederlandse taal (Meertens.knaw.nl).

Op het grondgebied van het huidige Nederland waren en zijn er ook Friese legenden en volksverhalen bekend. In dit deel wil ik dus de ontwikkeling van de volksverhalen in Nederland volgen met Friese volksverhalen. De Friezen behoorden, samen met de Angelen en de Juten, tot de Germaanse volkeren die oorspronkelijk het gebied van het huidige Sleeswijk-Holstein bewoonden. De Friezen trokken geleidelijk naar het grondgebied van het huidige Nederland en de kusten van Duitsland en Denemarken. In de loop der tijd werd hun

---

⁵ Sinninghe, J. R. W. (1964). Noordbrabants Sagenboek. Kruseman.

grondgebied verdeeld in westelijk (het huidige Nederland), noordelijk (Duitsland, nabij de grens met Denemarken), en het stadje Saterland in West-Duitsland wordt ook wel Fries grondgebied genoemd. Vanuit taalkundig oogpunt is het gebied van West-Friesland (d.w.z. het huidige Nederland) het interessantst. De taal hier heeft de langdurige onderdrukking van zijn "grotere" burens overleefd (Engelbrecht 2020: 16-17). Aangezien het nu erkend is als de tweede officiële taal in de provincie Friesland en het gebruikt wordt op twee Friese eilanden en, buiten de provincie Friesland, bijvoorbeeld ook in de stad Groningen, heb ik besloten Friese volksverhalen op te nemen als een belangrijk onderdeel in de ontwikkeling van Nederlandse volksverhalen als geheel. In het boek *Noord en Zuid Nederlandse sagen en legenden* staan verhalen uit verschillende streken van Nederland. Zo is er uit Friesland een verhaal dat de ontvoering van Jouk Haan door zeven zeemeerminnen beschrijft.

Op de Waddeneilanden vertelt men de geschiedenis van een schipper, die trouw aan de zee had gezworen, maar die zijn belofte, nooit aan de vaste wal te gaan wonen, niet gestand deed. Zeven meerminnen hebben hem toen uit de armen van zijn bruid naar de diepte van de zee gevoerd. (Hoffman 1962: 28)

Slechts enkele van de Friese volksverhalen zijn bewaard gebleven. De Friezen behoorden echter ook tot de Germaanse volkeren, dus hun mythologie kan vergelijkbaar, zo niet dezelfde, zijn geweest als die van de andere Germaanse volkeren. Benjamin Bossaert vermeldt in het boek *"Leaver dea as slaaf"* dat de Friezen als natie worden genoemd in het Oud-Engelse epos *Béowulf* (Bossaert 2020: 90-91). Het is dus duidelijk dat de Friese mythologie ook gemeenschappelijke elementen kan hebben met de Scandinavische of Angelsaksische mythologie, bijvoorbeeld door linguïstische overeenkomsten. Geografisch gezien kunnen de verhalen ook niet wezenlijk anders zijn geweest. Uit het verhaal van de zeven zeemeerminnen kunnen we opmaken dat Friese volksverhalen eigenlijk niet verschillen van die uit andere delen van Nederland.

Onder de taalkundigen die het meest hebben bijgedragen tot de ontwikkeling van sprookjes en volksverhalen, kunnen de gebroeders Halbertsma worden genoemd. Namelijk Joast (1789-1869) en Eeltsje Hiddes (1797-1858). Beiden waren actief geïnteresseerd in de geschiedenis en literatuur van Friesland. Tegelijkertijd stonden zij ook in contact met de Duitse gebroeders Grimm. Volgens hen begonnen ze ook volksverhalen uit de Friese mythologie te verzamelen. Een van de eerste bundels werd in 1822 gepubliceerd onder de titel *De Lape koer fen Gabe Skroor* (De lappenmand van Gabe de Snijder). Een ander belangrijk boek was de bundel *Rimen en Telstjes* (1871, Verzen en verhalen), die na hun

dood werd uitgegeven. Het werd echter het populairste volksboek van Friesland (Engelbrecht 2020b: 157).

3. Český mikuláš (De Tsjechische Sinterklaas)

Om de verhalen tussen de twee taalgebieden te vergelijken, heb ik gekozen voor de eerder genoemde Sint Nicolaas en de Heksen. Ik wil me eerst richten op Sint Nicolaas.

3.1 De geschiedenis van Sint Nicolaas

Sint Nicolaas is een personage uit de legende over Sint Nicolaas. Dit personage heeft echt geleefd, rond 280 na Christus. Hij werd geboren in de stad Patara in wat toen de Romeinse provincie was, nu het grondgebied van Turkije.

Historisch gedocumenteerde data zijn: rond 300 AD, werd Nicolaas als een jonge man bisschop in Myra in het toenmalige Patara. Spoedig daarna begon daar de vervolging van de christenen onder Galerius Valerius Maximinus. Rond 310 raakte ook Nicolaas in gevangenschap en werd in de gevangenis ernstig gemarteld. Nog getekend door de martelingen die hij had ondergaan, sprak hij in 325 op het beroemde Concilie van Nicaea. Meer is er niet bekend over het leven en het ambt van Nicolaas, alleen de overlijdensdatum van de bisschop is bij benadering bekend. De datum van zijn dood was 6 december, in een jaar tussen 345 en 351. (Vira.cz).

Dus dit is feitelijke informatie. De legenden zijn echter gebaseerd op verhalen die naar verluidt Nicolaas zijn overkomen. Er wordt gezegd dat hij zich tijdens zijn leven zeer vrijgevig heeft gedragen. Waarschijnlijk heeft de beroemdste legende ook betrekking op de attributen waarmee hij wordt geassocieerd, namelijk de drie gouden ballen.

Er zijn een aantal legenden en verhalen over Sint Nicolaas die de basis zijn geworden voor zijn verering. Tijdens zijn leven nam hij regelmatig wezen, weduwen en vervolgd op. De legende van zijn vrijgevigheid stamt uit de legende van zijn schenking aan de drie dochters van een vader met schulden, die het gevaar liepen prostitute te worden. Toen Sinterklaas dit hoorde, gooide hij drie nachten lang zakjes geld door een open raam in de slaapkamer van de meisjes, waardoor zij werden gered. De vader betaalde de schulden af en er was genoeg voor een bruidsschat. Daarom bidden ongetrouwde meisjes die willen trouwen tot Sint Nicolaas. In sommige landen wordt hij beschouwd als de beschermheilige van gelukkige huwelijken. Sint Nicolaas hielp de bevolking van

Myra van de hongersnood door broden te vermenigvuldigen (vandaar de patroonheilige van de bakkers). Tijdens zijn verblijf in Bari zou hij het leven van verschillende zeelieden hebben gered, en daarom wordt hij, met het attribuut van een anker, vereerd als de beschermheilige van zeelieden en kooplieden. Hij beschermde ook vissers, veermannen in Midden-Europa, zorgde voor bruggen, en beschermde tegen overstromingen. Sinds de Middeleeuwen wordt het feest van Sinterklaas op 6 december geassocieerd met het geloof in rijkdom. Daarom deden kooplieden graag ingewikkelde zaken op die dag. (Psalterium.cz).

Deze legenden hebben in het Tsjechische taalgebied geleid tot het ontstaan van de figuur van Mikuláš (Sint Nicolaas), die ieder kind kent, ongeacht of het uit een gelovig gezin komt. Dus vanuit dit oogpunt, is hij meer een bovennatuurlijk wezen. Dankzij zijn vrijgevege gedrag tijdens zijn leven is het geven van geschenken aan kinderen een traditie geworden. Traditioneel komt hij op de vooravond van 6 december naar huizen. Het is dus 5 december, hoewel volgens de Tsjechische kalender de naamdag van Mikuláš 6 december is. “Dit gebruik is een Tsjechische traditie sinds de ongelofelijke 13e eeuw.” (Cermanová, styl-zivota.cz: 2018). Mikuláš wordt voorgesteld als een lange man voor met een kruk, gekleed in een witte mantel of kazuifel. Hij draagt een mijter op zijn hoofd. In zijn andere hand houdt hij vaak ook een boek of een mand met cadeautjes. Uit het boek leest hij de namen van goede en slechte kinderen. Samen met Mikuláš komen ook de duivel en de engel binnen. Zij vormen dus een soort contrapunt van goed en kwaad. De engel wordt meestal afgebeeld in een witte mantel en met gouden haar. Hij moedigt kinderen vaak aan om niet bang te zijn voor de duivel. De duivel staat echter niet symbool voor een demonisch wezen zoals bijvoorbeeld Krampus in Oostenrijk of Duitsland; het is eerder een ondeugende helper van de hel. “In onze omstandigheden is hij echter niet wreed, maar eerder ondeugend en respectvol.” (Cermanová, styl-zivota.cz: 2018). Daarom wordt hij vaak afgebeeld als harig en vies. Een van zijn benen is menselijk, de andere heeft een hoef, en hij houdt kettingen in zijn handen, waarmee hij lawaai maakt. Hij kan ook een zak over zijn schouder dragen, waarin hij stoute kinderen doet en ze naar de hel voert. Het doel van deze traditie is dan ook om cadeautjes te geven aan kinderen. Het is echter niet de belangrijkste feestdag die met cadeautjes wordt geassocieerd. Dat blijft Kerstmis als Ježíšek (kindje Jezus) cadeautjes brengt. Mikuláš brengt meestal cadeautjes met snoepgoed naar kinderen. De engel en de duivel fungeren als helpers.

3.2 De Mikuláška

In Tsjechië is er echter ook een vrouwelijke vorm van de Mikuláš bekend, namelijk Mikuláška (afleiding van de mannelijke naam Mikuláš). Deze traditie is vooral bekend in Moravië. Hier wordt deze figuur soms ook Matička (moedertje) genoemd. Zij wordt vereenzelvigd met de moeder van St. Nicolaas. Mikuláška droeg altijd een witte mantel met een sjaal over haar hoofd. In haar handen droeg ze een mand, een krans of een sikkel. (Living Iprima.cz, 2019) De datum van de komst van de Mikuláška wordt echter betwist. De nieuwswebsite ČT24 meldt in zijn artikel dat, de Mikuláška bezocht de kinderen samen met St. Nicolaas.

Maar in plaats van St. Nicolaas, was er ook Mikuláška. Ze schold de kinderen uit voor ongehoorzaamheid en spoorde hen aan oudere mensen te respecteren, vooral hun ouders. Zij herinnerde de kinderen aan het belang van regelmatig bidden. Zij was strenger dan St. Nicolaas en bracht ook zelden cadeautjes mee. In plaats van cadeaus en snoepjes, gebruikte ze een garde.” (ČT24 2009)

ČT24 meldt daarom dat Mikuláška geen gulle en aanhankelijke figuur was. Ze werd verondersteld kinderen morele waarden en respect voor volwassenen bij te brengen. Een andere bron schetst haar in een nog slechter licht.

Kinderen in sommige streken van ons land moeten extra voorzichtig zijn voor Mikuláška. Ze was veel strenger dan haar mannelijke tegenhanger. Ze deelde geen snoepjes uit, maar zorgde ervoor dat ze zich goed gedroeg en bad regelmatig. Haar voorkeurswapen was een bezem, waarmee zij ongehoorzame kinderen afranselde, en in de regio Přerov zou zij zelfs de ergste zondaars met een sikkel onthoofden. (Zubac 2021: Informuji.cz)

Hoewel de traditie van de Mikuláška naar mijn mening aan het verdwijnen is, zien we haar nog wel terug in de volksgedicht voor kinderen – *Mikuláš ztratil plášť*. De Tsjechische traditie wordt dus vertegenwoordigd door Sint Nicolaas en zijn helpers – de duivel en de engel.

4. De Nederlandse Sinterklaas

Sint Nicolaasdag wordt ook gevierd in Nederland, België en sommige Nederlandstalige gebieden. In deze streken spreken we echter over de zogenaamde Sinterklaas. Een personage dat ook gebaseerd is op een echte man, namelijk Nicolaas van Myra. Hoewel deze feestdag, die officieel op 5 december valt, vandaag massaal wordt gevierd, heeft zij niet zo'n rijke geschiedenis.

4.1 Geschiedenis van de Sinterklaas

Over de geschiedenis van deze feestdag in het Nederlandse taalgebied is niet veel bekend; nauwkeuriger informatie gaat terug tot de 19^e eeuw. Natuurlijk bestond het feest van Sint Nicolaas ook in Nederland en België. Destijds werd het echter gevierd op 6 december, wat volgens de christelijke interpretatie de dag van de dood van Nicolaas is. In de Middeleeuwen vonden de feesten plaats dankzij enkele christelijke verenigingen, en dus werden de feesten voornamelijk op straat, in kloosters of kerken gehouden. Het feest werd ook gevierd door schoolkinderen op scholen. (Meertensinstituut 2022) De viering vond plaats door het geven van geschenken aan kinderen en bijvoorbeeld traktaties voor de armen, zoals het Meertensinstituut meldt:

Enkele laat-middeleeuwse Nederlandse bronnen (Dordrecht veertiende eeuw; Utrecht vijftiende en zestiende eeuw) vermelden tractaties aan schoolkinderen en koorknapen, naast die aan armen op de feestdag van Sint-Nicolaas. In andere bronnen wordt de viering op straat, buiten kerk en klooster, beschreven. Net als op vele andere belangrijke kerkelijke hoogtijdagen werden tijdens het Sint-Nicolaasfeest markten en kermissen gehouden. (Meerstensinstituut 2022)

Na de reformatie werden pogingen ondernomen om dit feest af te schaffen. Helaas, maar tevergeefs, volgens onderzoekers, was deze feestdag geworteld onder de mensen. Pas in de 19^e eeuw begon de vorm van Sinterklaas zoals wij die nu kennen in Nederland vorm te krijgen. In het begin van de twintigste eeuw werd de traditie vooral door jongeren overgenomen. Ze liepen door de straten met wilde maskers en bedelden de mensen om kleine geschenken. Maar er was een tegenreactie. Ook de naam van het hulpje van Sinterklaas – Zwarte Piet – stamt uit deze tijd. (Meertensinstituut 2022) Daarom wordt Sinterklaas sindsdien gevierd met het zingen van kindervolksliedjes, het doorgeven van geschreven gedichten en het geven van geschenken. De helpers brengen cadeautjes in zakken naar de

kinderen. Zwarte Piet gooit zogenaamde pepernoten (een snoepje dat op koekjes lijkt) en chocolademunten uit. In de steden worden parades gehouden. (Kunst en Cultuur 2009) De act zelf wordt voorafgegaan door de aankomst van de Sinterklaas in Nederland (vandaar België). Hij komt met de stoomboot uit Spanje. Sinds de jaren zestig wordt de komst van Sinterklaas ook uitgezonden op de nationale televisie. De hele vakantie is dus ook het voorwerp van reclame geworden. De figuur van Sinterklaas is traditioneel gekleed in een rode mantel. Hij draagt een rode mijter op zijn hoofd en heeft vaak een boek in zijn hand. Hij is groot van gestalte en heeft een witte baard. Sinterklaas' assistent Zwarte Piet is gekleed als een mindere edelman. Dus draagt hij een pofbroek, een bijpassende jas, een hoed met veer en een maillot. (Mens en samenleving 2019)

4.2 De controverse rond Zwarte Piet

Het zwart geschilderde hulpje van Sinterklaas is het onderwerp geworden van controverse over racisme en het veranderen van traditie. De eerste vermelding van Zwarte Piet dateert uit 1850, uit het boek *Sint Nikolaas en zijn knecht* van Jan Schenkman. Dit is het begin van de traditie dat Zwarte Piet met Sinterklaas op een stoomboot uit Spanje aankomt. Daarvóór werd Sinterklaas zelf echter gezien als een spook of een norse en onaangename figuur. In het boek wordt hij echter beschreven als aardig en vriendelijk, met een mysterieuze knecht om hem gezelschap te houden. Maar op dat moment had hij nog geen naam. (*Waar kwam Zwarte Piet vandaan?* 2022) In dit internetartikel staat ook dat in de derde druk van dit boek ook staat waar Zwarte Piet zijn kostuum vandaan heeft gehaald.

In de derde editie van het boek draagt de donkere dienaar van de Sint ineens een pakje dat vergelijkbaar is met de kleding van zestiende-eeuwse Moorse pages, met pofbroek en baret. Moorse pages zijn Noord-Afrikaanse bedienden van de Spaanse adel. Ook in ons land woonden en werkten zulke pages. Of de donkere man in het prentenboekje hier echt vandaan komt, is onzeker. (*Waar kwam Zwarte Piet vandaan?* 2022)

Dit leidt ertoe dat veel mensen in Nederland en België denken dat Zwarte Piet een soort Sinterklaas-slaaf is, of een knecht die zijn werk onvrijwillig doet. Gezien de geschiedenis van de slavenhandel in beide landen is dit een enigszins controversieel en ernstig onderwerp.

De knecht van Sinterklaas heeft volgens kenners inderdaad een link met de slavernij, doordat hij werd afgebeeld als page. Jongens die vanaf de zestiende eeuw werkzaam waren als page, deden dat niet vrijwillig. Ze waren gekocht door de rijke eigenaren. En hoewel ze

huishoudelijk werk deden en niet op plantages hoefden te werken, waren ze wel degelijk tot slaaf gemaakt. (*Waar kwam Zwarte Piet vandaan?* 2022)

Aan de andere kant zijn er twee andere theorieën die in verband met Zwarte Piet worden besproken. In het VRT-artikel *De geschiedenis van Zwarte Piet: is hij een Moor of een contrastfiguur, of komt het zwart echt door de schoorsteen?* (2018) wordt door Vanclooster gesteld dat andere mogelijkheden bijvoorbeeld kunnen zijn dat Zwarte Piet zo door de schoorsteen is gegaan dat hij zo zwart is en het roet niet meer kan worden weggespoeld. Het kan ook een blanke man zijn verkleed als een zwarte man. Wat tot halverwege de 20^e eeuw werd gedaan voor amusementsdoeleinden. Dit is ook de periode waarin Zwarte Piet bekendheid kreeg. Volgens onderzoeken van NOS.nl in hun artikel *Draagvlak voor Zwarte Piet neemt verder af* (2020), neemt het aantal mensen in Nederland dat een verandering wil van de vorm van de knecht van Sinterklaas af.

4.3 Sinterklaas als voorbeeld voor de Santa Claus

De Santa Claus, die vooral in Engelssprekende landen cadeautjes geeft aan kinderen, heeft zijn wortels in de Nederlandse Sinterklaas. Santa Claus en Sinterklaas hebben een rode kleding die op elkaar lijkt. De lange witte baard suggereert dit ook. Het artikel *Sinterklaas vs. Santa Claus* (2019) stelt, dat de Santa Claus een fictief figuur op Sinterklaas en de Kerstman gebaseerd is. De Santa Claus kwam naar Amerika samen met de eerste Nederlandse kolonisten.

St. Nicholas deed zijn eerste intrede in de Amerikaanse populaire cultuur tegen het einde van de 18^e eeuw. In december 1773, en opnieuw in 1774, berichtte een New Yorkse krant dat groepen Nederlandse families bijeen waren gekomen om de verjaardag van zijn dood te eren. De naam Santa Claus evolueerde van Nicks Nederlandse bijnaam, Sinter Klaas, een verkorte vorm van Sint Nicolaas. In 1804 deelde John Pintard, een lid van de New York Historical Society, houtsneden van Sint Nicolaas uit tijdens de jaarlijkse bijeenkomst van de vereniging. De achtergrond van de gravure bevat de nu bekende afbeeldingen van de Kerstman, waaronder kousen gevuld met speelgoed en fruit boven een open haard. (*Santa Claus, History.com 2021*)

Net als de Nederlandse Sinterklaas, is de Amerikaanse Santa Claus in de loop der jaren geëvolueerd. In de twintigste eeuw kreeg het de versie zoals die nu bekend is. Het personage werd ook het onderwerp van advertenties. Het meest opvallende verschil is dat in

Engelssprekende landen Santa Claus het onderwerp van Kerstmis is geworden. Hij brengt dus cadeautjes op de avond van 25 december. Het is niet alleen de Nederlandse traditie die heeft bijgedragen tot de ontwikkeling van dit karakter. Het feit dat hij met Kerstmis cadeautjes brengt, komt voort uit Duitse tradities. Hij ontleent ook iets van zijn persoonlijkheid aan de van oorsprong Engelse Father Christmas.

5. Tsjechische heksen

5.1 Geschiedenis van heksen in Tsjechië

Volgens de oorspronkelijke Slavische folklore was hekserij verdeeld in "goed en kwaad". Goede tovenaars waren toen bijvoorbeeld sjamanen en wijzen. Ze gebruikten verschillende plantenextracten of geneeskrachtige stenen. Zij werden zeer vereerd in de samenleving. Daarentegen brachten tovenaars die kwaad deden natuurrampen of misoogsten teweeg. Er is echter niet veel informatie bewaard gebleven over de magische vermogens van tovenaars bij Slavische stammen. Maar ze werden zeker positief bekeken, omdat toen waren ze artsen, psychologen en andere beroepen die mensen hielpen. (*Váňa 1990, 191-196*)

De nauwe band met de praktische behoeften, economisch, sociaal en persoonlijk, verklaart de grote invloed van de tovenaars en de orakels, die in de loop der eeuwen ondanks alle verbodsbepalingen en fysieke vervolgingen is blijven bestaan. (*Váňa 1990, 192*)

De macht van de tovenaars was daarom meer gebaseerd op hun vermogen om natuurlijke genezing, de menselijke psyche of buitenzintuiglijke perceptie te beheersen, zoals Ivan Váňa ook schrijft in zijn boek *Svět slovanských bohů a démonů*.

Hun macht over het volk was niet alleen gebaseerd op handigheid en bedrog, zoals de getuigenissen uit kerkelijke kringen zouden doen vermoeden,... (*Váňa 1990, 192*)

De macht was meestal gebaseerd op bepaalde paranormale vermogens zoals suggestie, hypnose, mediatie en extatische toestanden, buitenzintuiglijke perceptie en andere verschijnselen die het onderwerp van studie zijn in de hedendaagse psychotronica. Dit ging gepaard met een instinctieve kennis van de krachten van de natuur en de menselijke psyche, waarop met name hun geneeskunst berustte. (*Váňa 1990, 192*)

Met de komst van het geloof veranderde de kijk op deze tovenaars en heksen. De maatschappij begon hen te zien als slecht en heulde met de duivel. Hun kunst om te werken met verschillende menselijke, natuurlijke en bovennatuurlijke verschijnselen werd meer een legende of sprookje. Hetzelfde gold voor hun positie in de maatschappij; zij gingen van vereerde en gerespecteerde mensen naar de onderste plaatsen van de maatschappij. De huidige kijk op heksen in Tsjechië in diverse sprookjes en volksverhalen is afgeleid van de westerse zienswijze. Heksen zijn over het algemeen bedreven in de magische kunsten, in staat om de krachten van goed en kwaad te beheersen, met behulp van verschillende amuletten en rituelen en bezweringen. Zij hebben ook bovennatuurlijke gaven, zoals

bijvoorbeeld vliegen of gedaanteverwisseling. Deze kijk op hekserij stamt uit de voorchristelijke tijd, uit de zuidelijke Balkan en het Nabije Oosten.

De westerse zienswijze op hekserij is voortgekomen uit tovenarij en geloof in magie al in de tijd van de oude Assyriërs, Babyloniërs, Acadiërs, Joden, Grieken en Romeinen. Vermoedens over de magische kracht van heksen en tovenaars worden bevestigd door een oud Assyrisch tablet. (*Guiley E. 1989, 30*)

De moderne westerse samenleving ziet heksen dus als negatief, meestal in de vorm van een oude vrouw met een grote neus en een wrat, een hoge zwarte hoed en een spitse kin, die van andere mensen geïsoleerd leeft. Dit beeld wordt al eeuwenlang gesteund en in stand gehouden door de literatuur en het theater, en de laatste jaren door films en televisie. In de tijd van de grootste weerstand tegen heksen in Europa, ongeveer van het midden van de 15e eeuw tot het einde van de 18^e eeuw, de tijd van de grootste heksenvervolgingen, werden heksen kettters genoemd die met de duivel heulden. Zij zouden ook hebben deelgenomen aan kannibalisme, demonische bezetenheid of vampirisme. (*Guiley E. 1989, 29-31*)

Genoemd worden als "heks" was een doodvonnis. Als een persoon werd gearresteerd en voor een rechtbank of inquisiteur werd gebracht, werd hij/zij meestal schuldig bevonden. Onder de druk van marteling, bekende ze alle aanklachten. De families van de beschuldigen werden door allemaal gemeden en het was normaal dat zij de beschuldigen verstootten om zichzelf te redden. (*Guiley E. 1989, 31*)

5.2 Een heks, Ježibaba (Baba Yaga) en Jezinka

Als er in Tsjechische sprookjes een heks (of een tovenaar) voorkomt, is dat meestal een jonge vrouw of man. Deze personages leven niet noodzakelijk buiten de maatschappij. Zij kunnen, bijvoorbeeld, helpen aan het koninklijk hof. Ook hun kleren zijn min of meer niet anders dan die van andere mensen. Dus het zijn meer mensen die kunnen toveren. Het zijn geen slechte karakters. In Tsjechische sprookjes komt de zogenaamde Ježibaba (Baba Yaga) vaker voor. Dit is een figuur uit de Slavische mythologie en de oorsprong van haar naam is verwant met de Russische Baba Yaga, zoals Chýlová verklaarde aan de *Český rozhlas*.

Het kwaad werd in het Oud-Tsjechisch aangeduid met het woord *ježě*. Het is een woord van Proto-Slavische oorsprong, de stam *-jed- of afleidingen daarvan duiden in de Slavische talen tot op de dag van vandaag op een onaangenaam feit -

kwaad, woede, verschrikking of ziekte. Jezě is een woord dat bijvoorbeeld verwant is aan het Russische jaga. (*Chýlová 2010, Český rozhlas Plzeň*)

Het Oud-Tsjechische jezě en het Russische jaga duiden op kwade of goddeloze wezens, waarbij het tweede deel van het woord - baba - aangaf dat het ging om het kwaad gepersonifieerd door een oude vrouw. (*Chýlová 2010, Český rozhlas Plzeň*)

Ježibaba woont in een boshuis of in een huisje op een kippenpoot. Ze wordt vaak in de lucht gezien op een vliegende bezem. In haar huisje verbergt ze verschillende toverdrankjes en magische voorwerpen. (*Šindlářová 2003, 54*) Tegelijkertijd kunnen huisdieren zoals een zwarte kat, slangen of spinnen bij haar wonen. Zij is afgebeeld in oude kleren van een donkere kleur. Een karakteristiek kenmerk van Ježibaba is ook een wrat op haar neus. In sommige sprookjes kan Ježibaba mensen opeten, vooral kinderen. (*Kouzlo loutek.cz 2021*) Zij wordt dus beschreven als een personage dat geen goed in zich heeft. Als ze toevallig besluit mensen te helpen, wil ze daar iets voor terug. Als zij mensen zijn magische hulp aanbiedt, moet men in ruil daarvoor drie taken volbrengen. Maar als de persoon in kwestie er niet in slaagt de taken te volbrengen, wacht hem de dood. (*Krásnohorská 2019, Dotyk.cz*)

5.3 Heksen in Tsjechische tradities

Heksen zijn een onmisbaar onderdeel van zowel de Tsjechische tradities als de Tsjechische sprookjes. Op 30 april wordt in het hele land de heksenverbranding gevierd. Mensen komen bij een groot vreugdevuur waar een heksenpop symbolisch wordt verbrand, vaak in combinatie met een andere programma. Deze dag is ook bekend in andere landen (voornamelijk Germaanse) als Walpurgisnacht. Deze feestdag viert vandaag meer de aftocht van de winter en de komst van de lente. Oorspronkelijk was de betekenis van deze feestdag echter dat heksen in de nacht voor deze dag een soort magische kracht verkregen. Daarom namen de mensen verschillende beschermende maatregelen, zoals het sprenkelen van wijwater op huizen en schuren. Het verbranden van de pop van de heks in het vuur werd later meer een symbolisch element. (*Krupka 2021, Deník.cz*) Zoals Jaroslav Krupka in zijn artikel *Filipojakubská noc: v minulosti byla plná magie, tajemných rituálů i čarodějnic* vermeldt: “Hoewel het verbranden van vreugdevuren de laatste jaren een veel voorkomende traditie is geworden, is de oorsprong ervan niet erg oud.” In zijn artikel parafraseert hij vervolgens de Tsjechische etnograaf en cultuurhistoricus Čeněk Zíbrt.

Volgens de Tsjechische cultuurhistoricus en etnograaf Čeněk Zíbrt begon de gewoonte om op Walpurgisnacht vuren te stoken zich in het midden van de 19^e eeuw te verspreiden, eerst in Tsjechische en Duitse woongebieden in Zuidwest- en Noord-Bohemen. (Krupka 2021, Deník.cz)”

Deze traditie is sinds de dag van vandaag een beetje veranderd, alleen het vuur aansteken en de pop zijn nog overgebleven. Het gooien van verlichte bezems in de lucht, bijvoorbeeld, wordt niet langer traditioneel uitgevoerd. (Krupka 2021, Deník.cz) Ondanks het feit dat deze traditie in Duitsland is ontstaan, vierden de Slaven, en sommigen doen dat nog steeds, de zogenaamde “verdrinking van Marena”. Marena was de Slavische godin van de dood, die ook invloed had op de oogst en de godin van de aardse schatten was. Zoals Šindlářová vermeldt in haar boek *Mýty a báje starých Slovanů* (2003): “In de lente eindigde haar heerschappij en maakte plaats voor de zomer, en dat de rituelen van het "weggooien van de dood" met zich meebracht.” (Šindlářová 2003, 99). Tijdens dit ritueel werd de Morana pop uit het dorp gedragen en in de rivier gegooid. Er is hier dus een verband. In beide rituelen is er sprake van het zich ontdoen van een vrouwelijke figuur die op een of andere manier schadelijk is voor mensen. “Morena was gekleed in oude lompen, meestal in zwart en wit, en versierd met kettingen van eierschalen of lege slakkenhuizen”, zoals is op de webpagina Kudyznudy.cz vermeldt in het artikel *Vynášení Morany anebo očistné rituály?* (2021)

5.4 Heksenvervolging in Tsjechische landen

De aloude kijk op heksen werd geleidelijk aan gevormd. De heksenprocessen maakten integraal deel uit van dit beeld van heksen zoals wij die vandaag kennen. Die zijn bekend in heel Europa. In de landen van de Boheemse kroon had de invoering van de pauselijke inquisitie pas succes in 1318. Dit was relatief laat in vergelijking met andere Europese landen. Toch had de inquisitie geen erg sterke positie in de Tsjechische landen. Tot ongeveer het begin van de zestiende eeuw zijn er ook niet veel verslagen over heksenprocessen. (Šindelář 1986, 170) De beroemdste heksenprocessen in de Tsjechische landen en de grootste wat het aantal veroordeelden betreft, vonden plaats in Silezië en Noord-Moravië. Beide vonden plaats in de zeventiende eeuw. Bedřich Šindelář vermeldt in zijn boek *Hon na čarodějnice* ook het interessante feit dat tijdens de heksenvervolgingen in Noord-Moravië, in de Šumperk-regio, een relatief groot aantal mannen werd veroordeeld.

Het aantal mannelijke slachtoffers was ongewoon hoog in vergelijking met soortgelijke processen elders en is tot op bepaalde hoogte een van de eigenaardigheden van de Noord-Moravische heksenjacht. (Šindelář 1986, 210)

In de Middeleeuwen en de vroegmoderne tijd, toen deze processen plaatsvonden, waren de mensen vaak bijgelovig. Zo verloor de heks haar positieve betekenis en bleef alleen de negatieve over.

6. Nederlandse heksen

6.1. Geschiedenis van heksen in Nederland

De geschiedenis van de heksen in Nederland is beter pas vanaf de Middeleeuwen beschreven. Toen begon men over de heksenjacht te spreken. De mensen in heel Europa waren dus vanzelfsprekend meer bijgelovig en informatie over heksen werd beter doorgegeven. De uitvinding van de drukpers heeft daar ongetwijfeld toe bijgedragen. Er is echter niet veel informatie overgebleven uit de voorchristelijke tijd. Over het algemeen waren heksen echter bekend bij de Germaanse stammen. Volgens het History.com artikel *History of Witches* “waren vroege heksen mensen die hekserij beoefenden, toverspreuken gebruikten en geesten aanriepen voor hulp of om verandering teweeg te brengen. Van de meeste heksen werd gedacht dat ze heidenen waren die het werk van de duivel deden. Velen waren echter gewoon natuurlijke genezers of zogenaamde "wijze vrouwen" wier beroepskeuze verkeerd werd begrepen.” (History.com 2020) Lang voordat de heksenprocessen in de Middeleeuwen begonnen, werden heksen beschreven als enkele van de wijste mensen. Zij fungeerden als vroege artsen of therapeuten. Wijze heksen werden ook opgeroepen om te helpen bij de bevalling. De mensen uit die tijd geloofden dat heksen magische krachten bezaten en bedreven waren in het gebruik van verschillende kruiden en planten. Heksen werden op geen enkele manier gedefinieerd, dus ze konden uit verschillende sociale klassen komen, oud of jong en eventueel mannelijk zijn. (Mens en samenleving 2010) De huidige opvatting over heksen is dus in de Middeleeuwen ontstaan. “In de vroege dagen van het christendom werd er nog een duidelijk onderscheid gemaakt tussen allerlei vormen van magie, waarvan vele vormen door iedereen beoefend konden worden. Pas later werd het allemaal op één hoop gegooid en dan ook nog als iets negatiefs bestempeld.” zegt Saskia Appel in het artikel *De Nederlander en magie* gepost op Historiek.net. Een goede verklaring voor het moment waarop toveressen heksen werden, zijn de verslagen van de eerste heksenprocessen. Dit beschrijft Ruud Borman in zijn artikel *Hoe de kruidenvrouw bondgenoot van de duivel werd* gepubliceerd op de website Historiek.net.

Het woord toveres wordt in verslagen van vervolgingsprocessen tot aan het eind van de zestiende eeuw gebruikt. Daarna wordt gaandeweg steeds meer van ‘heks’ gesproken. Toveressen stonden vanaf de opkomst van het christendom in een kwaad daglicht en er werden ook wel pogingen gedaan om hun invloed te beteugelen of teniet te doen, maar tot grote vervolgingen was het eerder nog niet gekomen. Vanaf ongeveer 1430 werden toveressen in Italië en Zwitserland er van beschuldigd een ‘pact met de duivel’ te hebben, wat

al spoedig als een halsmisdaad werd beschouwd. Deze opvatting verspreidde zich in de loop van enige decennia richting Noordwest-Europa waar vervolgingen van toveressen vanuit het Duitse Rijnland uitwaaierden over de lage landen. (Borman 2021)

Vanaf de vijftiende en de zestiende eeuw werd ook in Nederlandstalige gebieden over heksen gesproken als heulenden met de duivel. Zo zijn de heksenjachten hier ook begonnen.

6.2 Witte vrouwen (wieven)

Naast heksen komen in Nederlandse teksten ook zogenaamde Witte wieven voor. Deze bovennatuurlijke wezens komen uit oude Nederlandse legenden. Zij komen echter ook in andere Europese landen voor. Hun naam, de "witte wieven" komt uit het Nedersaksisch, het woord "wit" in die taal betekent slim. Zo dragen zij, in vertaling, de naam "wijze vrouwen", wat niet helemaal juist is. Het is dus niet duidelijk hoe de woorden "wijze" en "witte" met elkaar in verband werden gebracht. Theorieën over de oorsprong suggereren dat het een verbinding was van wijsheid of waarzeggerij van vrouwen, die vaak in witte kleding werden gezien. De oorsprong van witte wieven gaat waarschijnlijk terug tot de Germaanse tijd. Vergelijkbare wezens verschenen in andere gebieden van Europa. Vroeger aanbaden de mensen vrouwen met waarzeggende en voorspellende krachten. (isgiedenis.nl 2022)

Pas later kreeg de term witte wieven een sterkere negatieve lading. Na de middeleeuwen waren witte wieven niet langer wijs, maar kwaadaardig. Wanneer de nacht viel en je niet goed oppaste, konden de witte wieven je te grazen nemen. Het ging niet langer om kleine pesterijen, maar om het zaaien van dood en verderf. (isgiedenis.nl 2022)

Witte wieven worden ook genoemd in het boek *Noordbrabants Sagenboek* van J. R. W. Sinninghe. Sinninghe beschrijft in het boek dat er ook in Noord-Brabant op verschillende plaatsen vrouwen werden gezien. “Witte vrouwen verschenen in de Witte Bergen bij Baarle, in de Wit-Vrouwenberg te Someren en in de Witvrouwen- of Kabouterberg te Hoogeloon. De laatste, een in het wit geklede juffer, vertoonde zich op het spookuur en vergezelde de mensen zonder te spreken, om plotseling te verdwijnen als door de grond verzwolgen.” (Sinninghe 53, 1964)

6.3 Heksenvervolgingen in Nederland

De heksenprocessen in Nederland waren, vergeleken met andere landen in Europa, niet zo wreed en heftig. Het ging eerder om willekeurige beschuldigingen dan om meerjarige processen. De calvinistische reformatie had ook een belangrijke invloed. Er zijn slechts enkele gevallen gedocumenteerd uit de loop van de vijftiende eeuw. Het eerste doodvonnis voor hekserij werd uitgesproken in 1472 in wat nu de provincie Gelderland is. Zoals Šindelář in zijn boek *Hon na čarodějnice* stelt: “Het eerste doodvonnis voor hekserij in Nederland werd uitgesproken in 1472 in de provincie Zutphen, waar een meisje uit Almen werd doodverbrand.” (Šindelář 127, 1986) Aan het begin van de zestiende eeuw werd de straf echter ook vaak met een geldboete afgedaan. De heksenprocessen in Nederland waren echter ook daarna niet bijzonder intensief. Vergeleken met andere landen zijn hier beduidend minder mensen ter dood veroordeeld. Het was eerder altijd uitzetting uit het land of een andere boete. Nederland heeft dus niet de heksenprocessen opgepakt zoals andere landen dat deden. Zelfs de Nederlander Balthasar Bekker was een van de eersten om kritiek te leveren op de heksenvervolging. (Šindelář 1986)

Opmerkelijk is ook het slimme gebruik van de stedelijke waag in Oudewater (ook de Heksenwaag genoemd). De stedelingen bezaten de waag, een privilege dat hen was verleend door keizer Karel V. In de tijd van de heksenprocessen besloot iemand mensen te wegen en een certificaat af te geven dat overeenkwam met het gewicht van de persoon. Dus, de persoon in kwestie kan geen bezem vliegen. Bedřich Šindelář verklaart verder dat deze schaal zeer populair was. “Het is kenmerkend dat de meeste aanvragers, en vooral vluchtelingen, naar Oudewater kwamen vanuit Duitsland, waar de heksenjacht in de 17^e eeuw ongekende vormen aannam.” (Šindelář 134 – 135, 1986)

7. Vergelijking tussen de beide taalgebieden

7.1 Mytische wezens

Het laatste hoofdstuk is een vergelijking van de overeenkomsten en verschillen tussen de beide taalgebieden. Ik zal deze parallellen dus vergelijken aan de hand van de informatie die ik tijdens het schrijven van het scriptie heb verzamelen. Mythische wezens en figuren uit de oudheid en de vroege middeleeuwen waren de eersten die werden beschreven. Geografisch gezien komen zeemeerminnen en andere figuren die uitsluitend met de zee worden geassocieerd, voor in Nederlandstalige gebieden. Onder de Tsjechische mythologische figuren is er echter de waterman, die vooral met vijvers wordt geassocieerd. Uit hun kenmerken en uiterlijk blijkt echter duidelijk dat dit geen personages zijn die op enigerlei wijze dicht bij elkaar staan. Andere personages zijn verschillende dwergen, elfen of, omgekeerd, reuzen. Deze wezens komen in beide gebieden voor, maar onder verschillende namen. Uit de kenmerken van deze wezens blijkt echter duidelijk dat zij sterk op elkaar lijken. Andere wezens die op elkaar lijken zijn de verschillende feeën. Deze kunnen zowel goed als kwaad zijn in beide gebieden. In Tsjechische volksverhalen hebben ze iets meer ruimte en krijgen ze andere namen en bepaalde onderscheidende krachten, zie blz. 5 – “Middagfee” en “Nachtfee”. Aan de andere kant zijn er ook karakters die elkaar uitsluiten. Bijvoorbeeld de Tsjechische hejkal (Wildeman), die in karakter en uiterlijk niet lijkt op enig Nederlands wezen. In latere jaren kunnen verhalen als die van Hans en Grietje in beide gebieden worden getraceerd. Latere schrijvers hielden zich waarschijnlijk vooral bezig met het overschrijven van sprookjes in hun moedertaal. Dit is zowel te zien bij Tsjechische schrijvers (Erben) als bij Nederlandse, of zelfs Friese, schrijvers (de gebroeders Halbertsma). Al deze schrijvers werden ook tot op zekere hoogte beïnvloed door de gebroeders Grimm. Deze sprookjes zijn dus eerder Europees geworden, ook al werden ze eerst in het Frans (Perrault) of Duits (gebroeders Grimm) gepubliceerd.

7.2 Sint Nicolaas

Op het eerste gezicht lijken de Nederlandse Sinterklaas en de Tsjechische Mikuláš erg op elkaar. Ze zijn min of meer hetzelfde, ze verschillen van elkaar door kleine veranderingen in kleding. Hun kenmerken zijn ook hetzelfde, een oudere lange man met wit haar en baard die cadeautjes geeft aan kinderen omdat ze braaf zijn. Beiden hebben ook een helper aan hun zijde. Het grootste verschil tussen de Nicolassen is de manier van aankomst. Terwijl de

Nederlandse elk jaar op een stoomboot van Spanje naar Nederland komt (Waarom de Sint uit Spanje komt en Santa Claus uit Nederland, 2010), daalt de Tsjechische elk jaar op 5 december uit de hemel op aarde neer. (Mikuláš, čert a anděl: historie a tradice spojené se sv. Mikulášem, 2019) Het feit dat het hier om dezelfde figuur gaat, wordt ook bevestigd door de legende van de echte personage van Sinterklaas, die afkomstig was uit de Turkse stad Myra, zoals ik reeds heb beschreven in hoofdstuk "3.1. *Geschiedenis van Sinterklaas*" op pagina 14.

Dus deze man werd tot heilige uitgeroepen. Dit verklaart ook waarom de Tsjechische Mikuláš uit de hemel komt. Dat is niet zo duidelijk met de Nederlandse Sinterklaas. Er zijn verschillende theorieën over zijn connecties met Spanje. Eén theorie, volgens een online artikel op de website Kunst en Cultuur: Waarom de Sint uit Spanje komt en Santa Claus uit Nederland, is dat de komst van Sinterklaas uit Spanje beïnvloed kan zijn door contact tussen Spaanse zeelieden en kooplieden en Nederlandse. Als mogelijke reden noemt het artikel een zekere gelijkennis met de Spaanse Drie Koningen Dag. Als een andere theorie van mogelijke oorsprong vermeldt het artikel dat de overblijfselen van Sint Nicolaas in 1087 van Myra in Turkije naar Bari in Italië werden vervoerd. Deze stad behoorde toen ook tot het grondgebied van Spanje tijdens de regeerperiodes van Karel V en Filips II. Daarom beweerde men, volgens het artikel, dat Sint Nicolaas uit Spanje kwam.

Tegelijkertijd was dit in feite de tijd waarin Nicolaas ook in West-Europa begon te worden gevierd. Zoals reeds gezegd, hebben beide Nicolassen hun helpers. Persoonlijk lijken de Tsjechische duivel en de Nederlandse Zwarte Piet voor mij op elkaar. Ze zijn allebei grappig en hun gedrag is niet zo serieus als dat van Nicolaas. Op het eerste gezicht is het zichtbare verschil dat Zwarte Piet een keurig geklede man is, terwijl de Tsjechische duivel gewoon een duivel in haveloze doeken of alleen in zijn vacht is. Beiden zijn echter helpers van Nicholas en vergezellen hem op zijn rondes. De Tsjechische Mikuláš heeft ook een andere helper, de eerder genoemde engel. Hij is ongeëvenaard in de Nederlandse traditie. Het is een goede helper die kinderen minder angst moet inboezemen. De Tsjechische Mikuláš geeft ook geschenken in een mand of in een zak. In tegenstelling tot de Nederlandse, die cadeautjes in een schoen of kous achterlaat, en ook de Duitse, zoals von Glowacki opmerkt in zijn artikel *Why is celebrated Nikolaustag before Christmas in Germany?* (2021).

7.3 Heksen

Heksen komen in beide taalomgevingen voor, wat niet verwonderlijk is. Het is een bekend personage dat ook het thema is geworden van vele boeken of films. Hun mythologische oorsprong is ook dezelfde. De verschillen die hier te zien zijn, zijn te verwaarlozen. De heks neemt de vorm aan van een oudere vrouw die gekleed is in donkere kleding. Ze wordt vaak geassocieerd met een hoed of een wrat op haar neus.

In beide taalgebieden wordt onder heksen ook het vliegen op een bezem verstaan. In tegenstelling tot de Germaanse mythologie in Nederland, is in de Slavische mythologie in Tsjechië echter bekend zgn. "ježibaba", zoals vermeld is in subparagraaf 5.2. op blz. 2. Deze worden ook beschreven door archeoloog Zdeněk Váňa in zijn boek *Svět slovanských bohů a démonů*. Het zijn dus niet echt heksen, maar wezens die erop lijken. Het zijn ook oude vrouwen die gekenmerkt worden door hun slechte karakter. Er is echter ook een personage uit de Germaanse mythologie dat in zijn kenmerken op een heks lijkt. Dit zijn de zogenaamde "Witte Wieven", die ook worden genoemd in subparagraaf 6.2. Deze personages worden ook beschreven als slecht en worden ook geassocieerd met bovennatuurlijke vermogens. Interessant is echter dat er in Tsjechië ook een legende bestaat over de "Bílá paní" (wat letterlijk "witte vrouw" betekent). Maar het is de verschijning van een gestorven vrouw die voortdurend aan die plaats gebonden is en die ze niet verlaat. Er zijn verhalen over deze spoken op verschillende kastelen en burchten in de Tsjechische Republiek.⁶ Heksen zijn dus het enige personage dat in beide gebieden hetzelfde is wat hekserij betreft. Er zijn ook enkele overeenkomsten tussen de Tsjechische heksenverbrandingsfeesten en het Nederlandse Paasvuur. Beide feestdagen lijken hun wortels te hebben in de Duitse traditie. In Nederland worden vreugdevuren aangestoken, bijvoorbeeld in de provincie Overijssel.⁷

---

⁶ Svobodová, Eva 2021 – „Odsouzena k věčnému bloudění: Skutečný příběh „bílé paní“ Perchty z Rožmberka“ – *100+1*, gepost 18.10.2021 op URL: <https://www.stoplusjednicka.cz/odsouzena-k-vecnemu-bloudeni-skutecny-pribeh-bile-pani-perchty-z-rozemberka>

⁷ Historiek.net 2021 – „Geschiedenis van het Paasvuur“ – *Historiek.net*, gepost 8.8.2021 op URL: <https://historiek.net/paasvuur-geschiedenis-herkomst-traditie/88473/>

Conclusie

Het Tsjechische en het Nederlandse taalgebied zijn verschillend, net als de landen zelf. Ook andere culturen hebben invloed uitgeoefend op mythische en volksverhalen, en wij zien vandaag de dag verschillen op deze gebieden. Volksverhalen die in de Tsjechische Republiek zijn ontstaan, vinden hun oorsprong in Oost-Slavische volksverhalen. Er zijn dus kenmerken die in verschillende landen voorkomen. Naast de Tsjechische Republiek, dus bijvoorbeeld ook Kroatië, Polen of Slowakije. Ook de volkstradities die in deze landen bewaard zijn gebleven, lijken vaak sterk op elkaar of zijn zelfs identiek. Nederlandse volksverhalen daarentegen zijn gebaseerd op West-Germaanse volksverhalen en -tradities en lijken dus vaak op volksverhalen van Duitsland of Engeland (vooral Friese volksverhalen). De Tsjechische en Nederlandse taalomgevingen hebben samen niet zo veel gemeen op het gebied van oorspronkelijke volksverhalen, volksfeesten en tradities.

Het keerpunt kwam in de Middeleeuwen, toen heel Europa verenigd begon te worden door dezelfde religie. Men probeerde de oorspronkelijke heidense feesten of mythische figuren naar zijn eigen beeld aan te passen. In de meeste landen zijn zelfs de grootste feesten, zoals Kerstmis, verschillend omdat elk land al lang zijn eigen vorm heeft, maar de basis is hetzelfde. Het is dus mogelijk dat sommige mythische personages die voorkomen in verhalen uit Tsjechië of Nederland gelijkenissen vertonen van hun karakter of uiterlijk. Bijvoorbeeld verschillende feeën, die later juist door het christendom kwaadaardig werden. Bij deze feeën en bovennatuurlijke personages uit het bos is het goed mogelijk dat ze volgens de originele volksverhalen dezelfde personages zijn. Hoe dezelfde verhalen zich in beide omgevingen anders ontwikkelden, is duidelijk te zien bij het voorbeeld van Sint Nicolaas. Ook hier gaat het om hetzelfde verhaal, namelijk een christelijke legende. Elk taalomgeving heeft iets van zichzelf toegevoegd aan het verhaal, iets dat zijn verhaal onderscheidt. Wel zijn hier nog bepaalde overeenkomsten zichtbaar, zoals kenmerken of uiterlijk.

Hetzelfde geldt voor heksen. Ik ben echter van mening dat in dit geval de lange geschiedenis van heksenjachten in heel Europa heeft geholpen. Ongeacht de manier waarop de heksenprocessen werden gevoerd, ontwikkelde het beeld van de heks zich van een soort "helderziende" of "kruidenvrouw" tot een persoon die met de duivel heulde. Ondanks het feit dat slechts één land, Duitsland, de twee taalgebieden van elkaar scheidt, delen zij niet veel tradities of volksverhalen die op elkaar lijken. Een van de redenen hiervoor kan zijn dat beide landen, Tsjechië en Nederland, trots zijn op hun onafhankelijkheid en hebben getracht hun eigen identiteit te bewaren.

Resumé

Nizozemská a česká jazyková oblast se liší, stejně jako země samotné. Tato bakalářská práce se zabývá rozdíly lidových pohádek a příběhů, které se v těchto jazykových oblastech vyskytují. Na lidové pohádky mělo vliv mnoho faktorů. Tato práce tedy nejprve zkoumá rozdíly u starověkých a středověkých lidových příběhů a tradic. Vývoj, jakým si tyto příběhy a jejich hrdinové prošli. Lidové pohádky, které vznikly v České republice, mají svůj původ ve východoslovanských lidových pohádkách. Existují proto prvky, které lze nalézt v několika zemích. Kromě České republiky se tedy vyskytují například i v chorvatských, polských nebo slovenských lidových příbězích. Lidové tradice, které se v těchto zemích dochovaly, jsou často velmi podobné nebo dokonce totožné. Nizozemské lidové pohádky naopak vycházejí ze západogermánských lidových pohádek a tradic, a proto se často podobají lidovým pohádkám z Německa nebo Anglie (zejména fríské lidové pohádky). V této práci je poté podrobněji popsána také postava svatého Mikuláše. Jde totiž o lidovou tradici, která se nachází v obou jazykových prostředích. Dále se práce zabývá čarodějnicemi, jakožto pohádkovými, či nadpřirozenými bytostmi, které mají také obě jazykové oblasti společné. K tomuto tématu je také krátce shrnuta historie čarodějnických procesů. Poslední kapitola porovnává tyto jednotlivé prvky mezi sebou.

Resumé

The Dutch and Czech language areas are different, as are the countries themselves. This bachelor thesis deals with the differences of folk tales and stories that occur in these language areas. Many factors have influenced folktales. So, this thesis first examines the differences in ancient and medieval folk tales and traditions. The evolution that these stories and their heroes have gone through. The folk tales that originated in the Czech Republic have their origins in East Slavic folk tales. There are therefore elements that can be found in several countries. In addition to the Czech Republic, they can be found, for example, in Croatian, Polish or Slovak folk tales. The folk traditions that have survived in these countries are often very similar or even identical. Dutch folk tales, on the other hand, are based on West German folk tales and traditions and therefore often resemble folk tales from Germany or England (especially Frisian folk tales). The figure of Saint Nicholas is also described in more detail in this work. This is a folk tradition that is found in both language environments. Furthermore, the thesis deals with witches as fairy-tale or supernatural beings, which are also common to both linguistic environments. The history of witch trials is also briefly summarized. The last chapter compares these different elements with each other.

Literatuuropgave

- Bossaert, Benjamin (2020). "Nejstarší fríská literatura." In: (ed.) Engelbrecht, Wilken et al. "*Leaver dea as slaaf*" (*Raději mrtvý než otrokem*). *Dějiny fríské literatury*. Praha: Libri, 78-101.
- Engelbrecht, Wilken (2020). "O frištině, fríských zemích a dějinách." In: (ed.) Engelbrecht, Wilken et al. "*Leaver dea as slaaf*" (*Raději mrtvý než otrokem*). *Dějiny fríské literatury*. Praha: Libri, 16-52.
- Engelbrecht, Wilken (2020). "Fríské národní obrození a začátek moderní literatury." In: (ed.) Engelbrecht, Wilken et al. (2020). "*Leaver dea as slaaf*" (*Raději mrtvý než otrokem*). *Dějiny fríské literatury*. Praha: Libri, 152-184.
- Erben, Karel Jaromír a Jan Červenka. *Slovanské pohádky*. Praha: Svoboda, 1974.
- Guiley, Rosemary. *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*. Praha: Olympia, 1997.
- Hoffman, Willem (1962). *Noord- en Zuid-Nederlandse sagen en legenden*. Amsterdam: Elsevier.
- Sinninghe, Jacques R. W. (1964). *Noordbrabants sagenboek*. Den Haag: Krusemann.
- Šindelář, Bedřich. *Hon na čarodějnice: západní a střední Evropa v 16.-17. století*. Praha: Svoboda, 1986.
- Šindlářová, Irena & Josef Růžička (2003). *Mýty a báje starých Slovanů*. Fontána.
- Váňa, Zdeněk (1990). *Svět slovanských bohů a demonů*. Praha: Panorama.

Websites

- Aktuálně 2020 – "Karel Jaromír Erben sbíral a vydával lidové pověsti, pohádky." - *Aktuálně.cz*, geactualiseerd 1.6.2020 op URL: <https://www.aktualne.cz/wiki/osobnosti/karel-jaromir-erben/r~b9868c9cc8b611e3b566002590604f2e/>
- Aktuálně 2021 – "Spisovatelka Božena Němcová a její dílo." - *Aktuálně.cz*, geactualiseerd 12.1.2021 op URL: <https://www.aktualne.cz/wiki/osobnosti/zaslouzili-umelci/bozena-nemcova/r~cd16833ec58c11e3ad22002590604f2e/>
- Appel, Saskia 2016 – "De Nederlander en magie" – *Historiek.net*, gepost 10.1.2016 op URL: <https://historiek.net/de-nederlander-en-magie/55734/>

Borman, Ruud 2021 – “Hoe de kruidenvrouw bondgenoot van de duivel werd” – *Historiek.net*, gepost 8.8.2021 op URL: <https://historiek.net/hoe-de-kruidenvrouw-bondgenoot-van-de-duivel-werd/54747/>

Cermanová, Lucie 2018 – “5. prosince chodí Mikuláš. Kde se vzala tato tradice?” – *styl-zivota.cz*, gepost 1.12.2018 op URL: <https://www.styl-zivota.cz/zivotni-styl/tradice/5-prosince-chodi-mikulas-kde-se-vzala-tato-tradice>

ČT24 2009 – “Mikuláš ztratil plášť, protože je 5. prosince.” - *ČT24 — Česká televise*, gepost 5.12.2009 op URL: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1369212-mikulas-ztratil-plast-protoze-je-5-prosince>

ČTK 2017 – “Rukopisy jsou zajímavým dokladem české mystifikační tvořivosti, říká literární vědec.” – *Lidovky.cz*, gepost 15.9.2017 op URL: https://www.lidovky.cz/relax/zajimavosti/rukopisy-jsou-zajimavym-dokladem-ceske-mystifikacni-tvorivosti.A170914_164018_ln-zajimavosti_ele

Von Glowacki, Kerstin 2021 – “Why is Nikolaustag celebrated before Christmas in Germany?” – *The local DE*, gepost 6.12.2019, geactualiseerd 6.12.2021 op URL: <https://www.thelocal.de/20191206/15915/>

The Hague International centre 2019 – “Sinterklaas vs. Santa Claus.” – *The Hague International centre*, gepost 19.11.2019 op URL: <https://www.thehagueinternationalcentre.nl/news/2018-12/sinterklaas-vs-santa-claus>

Historiek.net 2021 – „Geschiedenis van het Paasvuur“ – *Historiek.net*, gepost 8.8.2021 op URL: <https://historiek.net/paasvuur-geschiedenis-herkomst-traditie/88473/>

The History.com Editors 2020 – “History of Witches” – *History.com*, gepost 12.9.2017, geactualiseerd 20.10.2020 op URL: https://www.history.com/topics/folklore/history-of-witches#section_1

The History.com Editors 2021 – “Santa Claus” – *History.com*, gepost 16.2.2010, geactualiseerd 14.12.2021 op URL: <https://www.history.com/topics/christmas/santa-claus#>

Chýlová, Helena 2010 – “Je ježibaba příbuzná s jezinkou?” – *Český rozhlas Plzeň*, gepost 24.9.2010 op URL: <https://plzen.rozhlas.cz/je-jezibaba-pribuzna-s-jezinkou-6800383>

Isgeschiedenis.nl 2022 – “HET MYSTERIE VAN DE WITTE WIEVEN” – *Isgeschiedenis.nl*, gepost 1.4.2022 op URL: <https://isgeschiedenis.nl/nieuws/het-mysterie-van-de-witte-wieven>

KouzloLoutek.cz 2021 – “Pohádkové postavy: Ježibaba a Čarodějnice.” – *KouzloLoutek.cz*, gepost 7.2.2021 op URL: <https://www.kouzloloutek.cz/blog/post/pohadkove-postavy-jezibaba>

Krásnohorská, Eliška 2019 – “Tajemství Baby Jagy: Kdo ve skutečnosti byla a co chtěla po těch, které polapila.” – *Dotyk.cz*, gepost 30.8.2019 op URL: <https://www.dotyk.cz/magazin/baba-jaga.html>

Krupka, Jaroslav 2021 – “Filipojakubská noc: v minulosti byla plná magie, tajemných rituálů i čarodějnic.” – *Deník.cz*, gepost 30.4.2021 op URL: https://www.denik.cz/z_domova/filipojkubska-noc.html

Kudy z Nudy 2022 – “Vynášení Morany anebo očistné rituály? Přivítejte jaro tradičními zvyky!” – *Kudy z nudy.cz*, gepost 17.2.2022 op URL: <https://www.kudyznudy.cz/aktuality/vynaseni-morany-anebo-ocistne-ritualy-osm-tipu-ja>

Kunst en Cultuur 2009 – “Sinterklaas, hoe wordt het gevierd?” – *Kunst en Cultuur*, gepost 18.11.2009 op URL: <https://kunst-en-cultuur.infonu.nl/feestdagen/46482-sinterklaas-hoe-wordt-het-gevierd.html>

Kunst en Cultuur 2010 – “Waarom de Sint uit Spanje komt en Santa Claus uit Nederland” – *Kunst en Cultuur*, gepost 20.10.2010 op URL: <https://kunst-en-cultuur.infonu.nl/feestdagen/62328-waarom-de-sint-uit-spanje-komt-en-santa-claus-uit-nederland.html>

Meertens Instituut 2022 – Over het Meertens Instituut. – *Meertens Instituut*, gepost op URL: <https://meertens.knaw.nl/over-het-meertens-instituut/>

Meertens Instituut 2022 – “Sinterklaas” – *Meertens Instituut*, gepost op URL: <https://www.meertens.knaw.nl/meertensnet/wdb.php?url=/feesten/sinterklaas.html>

Mens en Samenleving 2019 – “Het ontstaan en de kleding van Sinterklaas en zwarte piet.” – *Mens en Samenleving*, gepost 7.10.2019 op URL: <https://mens-en-samenleving.infonu.nl/sociaal/145329-het-ontstaan-en-de-kleding-van-sinterklaas-en-zwarte-piet.html>

Mens en Samenleving 2010 – “Wat is een heks” – *Mens en Samenleving*, gepost 24.1.2010 op URL: <https://mens-en-samenleving.infonu.nl/levensvisie/49961-wat-is-een-heks.html>

Nederlandse Liederbank 2022 - Nederlandse Liederbank. 2022 KNAW. gepost op URL: <http://www.liederenbank.nl/bronpresentatie.php?zoek=1001571&lan=nl>

Novinky.cz 2019 – “Mikuláš, čert a anděl: historie a tradice spojené se sv. Mikulášem” – *Novinky.cz*, gepost 19.11.2019 op URL: <https://www.novinky.cz/vanoce/clanek/proc-mame-mikulasskou-nadilku-legenda-vypravi-o-nevestkach-40303990>

NOS.nl 2020 – “Draagvlak voor Zwarte Piet neemt verder af.” – *NOS NIEUWS*, gepost 2.12.2020 op URL: <https://nos.nl/artikel/2358949-draagvlak-voor-zwarte-piet-neemt-verder-af>

NPO Kennis 2022 – “Waar kwam Zwarte Piet vandaan?” – *NPO Kennis*, gepost op URL: <https://npokennis.nl/longread/7472/waar-kwam-zwarte-piet-vandaan#id-9557>

Pavlová, Jana 2019 – “Etnograf Petr Janeček: Pohádka o Popelce má kořeny v Číně.” – *Literární noviny*, gepost 3.10.2019 op URL: <https://www.literarky.cz/reading-china/358-etnograf-petr-janecek-pohadka-popelka-ma-koreny-v-cine>

Prima Living 2019 – “Mikulášské lidové tradice: Dnes chodí Mikuláš, anděl a čert, Mikulášku byste ale potkat nechtěli.” – *Prima Living*, gepost 5.12.2019 op URL: <https://living.iprima.cz/bydleni/mikulas-cert-andel-mikulaske-ceske-lidove-tradice-nadilka-deti>

Psalterium 2022 – “O osobě svatého Mikuláše.” – *Psalterium.cz*, gearchiveerd van 3.1.2006 op URL: https://web.archive.org/web/20071103180921/http://www.psalterium.cz:80/sv_mikulas.php

Svobodová, Eva 2021 – „Odsouzena k věčnému bloudění: Skutečný příběh „bílé paní“ Perchty z Rožmberka“ – *100+1*, gepost 18.10.2021 op URL: <https://www.stoplusjednicka.cz/odsouzena-k-vecnemu-bloudení-skutecny-pribeh-bile-pani-perchty-z-rozemberka>

Vanclooster, Lucas 2018 – “De geschiedenis van Zwarte Piet: is hij een Moor of een contrastfiguur, of komt het zwart echt door de schoorsteen?” – *VRT NWS: nieuws*, gepost 1.12.2018 op URL: <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2018/11/29/zwarte-piet-wie-is-hij-wat-drijft-hem/>

Víra 2022 – “Svatý Mikuláš - základní info a odkazy.” *Víra.cz*, gepost op URL: <https://www.vira.cz/mikulas>

Zubac, Tamara 2021 – “Mikulášská lidová tradice: víte, kde se vzal Mikuláš a jeho družina?” – *Informuji.cz*, gepost 6.12.2021 op URL: <https://www.informuji.cz/clanky/8378-mikulas-tradice/>

Annotatie

Naam van de auteur: Luděk Veselý

Universiteit, faculteit en vakgroep: Palacký Universiteit Olomouc, Filosofische faculteit, Vakgroep Neerlandistiek

Titel van het werk: Een vergelijking van Nederlandse en Tsjechische volksverhalen

Scriptiebegeleider: Prof. Dr. Wilken Engelbrecht

Aantal tekenen (inclusief spaties): 72270

Aantal pagina's:

Aantal bijlagen: 0

Aantal gebruikte bronnen: 45

- literaire bronnen: 10
- internetbronnen: 35

Sleutelwoorden: volksverhalen, tradities, bovennatuurlijke wezens, mythen, heksen, sint Nicolaas, Sinterklaas, legenden

Korte karakteristiek: Deze bachelorscriptie gaat over een vergelijking van Tsjechische en Nederlandse volksverhalen. In twee hoofdstukken behandelt de scriptie de geschiedenis en ontwikkeling van volksverhalen, sprookjes en bovennatuurlijke wezens in beide taalgebieden. In de volgende twee hoofdstukken worden de figuur van Sinterklaas, het verhaal en de tradities die met hem verbonden zijn, meer in detail beschreven. Bovendien behandelt de scriptie heksen in beide taalgebieden. In het laatste hoofdstuk wordt een vergelijking gemaakt.

Anotace

Jméno autora: Luděk Veselý

Univerzita, fakulta a katedra: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra
Nederlandistiky

Český název diplomové práce: Srovnání nizozemských a českých lidových pohádek

Vedoucí práce: Prof. Dr. Wilken Engelbrecht

Počet znaků (včetně mezer): 72270

Počet stran: 46

Počet příloh: 0

Počet použitých zdrojů: 45

- literární zdroje: 10
- internetové zdroje: 35

Klíčová slova: lidové pohádky, tradice, nadpřirozené bytosti, mýty, čarodějnice, svatý Mikuláš, Sinterklaas, legendy

Krátká charakteristika: Tato bakalářská práce se zabývá srovnáním českých a nizozemských lidových pohádek. Práce se ve dvou kapitolách věnuje historii a vývoji lidových příběhů, pohádek a nadpřirozených postav v obou jazykových oblastech. V dalších dvou kapitolách je podrobněji popsána postava svatého Mikuláše, příběh a tradice s ní spojené. Dále se práce zabývá čarodějnicemi v obou jazykových oblastech. V poslední kapitole je uvedeno porovnání.

Annotation

Author's name: Luděk Veselý

University, faculty and department: Palacký University Olomouc, Faculty of Arts,
Department of Dutch Studies

English title of the work: A Comparison of Dutch and Czech Folk Tales

Thesis supervisor: Prof. Dr. Wilken Engelbrecht

Number of characters (including spaces): 72270

Number of pages: 46

Number of attachments: 0

Number of sources used: 45

- literary sources: 10
- internet sources: 35

Keywords: folk tales, traditions, myths, supernatural creatures, witches, St. Nicholas, Sinterklaas, legends

Short characteristics: This bachelor thesis focuses on a comparison of Czech and Dutch folk tales. In two chapters the thesis deals with the history and evolution of folk stories, fairy tales and supernatural characters in both language areas. In the next two chapters, the figure of St. Nicholas, the story and traditions associated with him are described in more detail. Furthermore, the thesis deals with witches in both language areas. In the last chapter a comparison is made.